

ELGOIBARKO ETA DEBABARRENEKO HIZKEREN KOKAPENAZ GEHIAGO

Jesus Mari Makazaga Eizagirre

(Universidad del País Vasco/Euskal Herriko Unibertsitatea)

Abstract

In the works on dialectology, the linguistic junction is discussed that is formed by the varieties from Low Deba, a region where many characterizing isoglosses meet. This article tries to throw a little more light on this linguistic crossroads. Both dialectologists and linguists have had their doubts when establishing the limit that marks the end of Biscayan and the beginning of Guipuzcoan in many places that belong to this geographical area (e.g. Larramedí used to say “in Elgoibar, and even more in Eibar, the Biscayan dialect begins”). On the one hand, after having analysed in detail the Basque from Elgoibar, and using it as a basis, the author wishes to address the place of this variety in the Basque dialectal system (following the lines begun by Zuazo 1999, 2000, 2006), and, on the other hand, he attempts to compare that variety with the surrounding ones to clarify, among other things, the recent evolution of the most significant isoglosses.

0. Sarrera

Azken urteetan, Elgoibarko euskara nahiko sakon aztertzeke parada izan dut. Abiapuntutzat 2007 urtean argitara emandako liburua (Makazaga 2007) hartuz, berrikitan gehiago ikertu dut Elgoibarko euskararen gainean, eta Elgoibarko euskara ahalik eta xeheki ezaugarritzen ahalegindu naiz;¹ liburu hartako kapituluak hartu, eta atalez atal aritu naiz eginkizun horretan: fonologiaren arloan, izenaren morfologiarenean (kasu-markak eta postposizioak batetik; eratorpena eta elkarketa bestetik), aditzaren morfologian, sintaxi mailan eta hiztegian.

Atalez ataleko ibilbide horretan, nabarmena da mendebaleko nahiz erdialdeko hizkeren ezaugarriak dituela Elgoibarkoak: batzuetan alde batera jotzen duela, eta beste batzuetan bestera. Zenbaitetan, erdibideko jokaera erakusten du Elgoibarko euskarak: alegia, fonema, lexema, atzizki edo egitura jakin batean (ezaugarri batean) bietariko ezaugarriak erabiltzea (maiztasun edo indar handiagoarekin edo txikia-goarekin), mendebalekoa eta erdialdekoa; gertatzen da hori, ez gutxitan, eta are hiztun baten jardunean bertan ere.

Bi indarren arteko dialektikan aurkitzen da, beraz, Elgoibarko euskara: mendebaleko hizkeretara hurbiltzen duen indarra eta erdialdekoetara hurbiltzen duena. Elgoi-

¹ Argitaratu gabe dago oraingoz material hori.

bartarren artean sarri erabiltzen den esaera tipiko batek deskribatzen du ondo egungo egoera linguistikoa: “nahaste haundixa dago gure euskeran”. Batzuetan, indartsu eusten zaio mendebaleko ezaugarriari; beste batzuetan, ahulago, eta gehiago nabaritzen da erdialdeko euskalkiaren eragina.

Hori formalizatzen ahaleginduko naiz artikulu honetan, zer ezaugarrik lotzen duten Elgoibarko euskara mendebalera eta zer ezaugarrik erdialdekora.

Bide batez, Elgoibar bezala euskalki-muga horretan dauden beste herri batzuetako ezaugarriekin egingo dut konparazioa, erakusteko herri horietako euskarak nora egi-ten duen gehiago, mendebalera edo erdialdera: Mendaro eta Mutriku aztertuko ditut bereziki, baina ekarriko ditut hona Debako eta Eibar aldeko ezaugarriak ere,² erakusteko euskalki batetik besterako igarotzea ez dela bortizki gertatzen.

Koldo Zuazo izan da aztergai dudan Debabarreneko eremu honen kokapen dialektologikoari buruz gehien ikertu eta idatzi duena, eta haren lanak hartu ditut hemen abiapuntutzat (Zuazo 1999, 2000, 2006, eta Zuazo & Badihardugu 2002). Lan horietatik abiatu, eta datu gehiago ekarri nahi izan dut inguru honetako hizkeren arteko konparaziora, haien bereizketa dialektologikora.³

1. Elgoibarko euskara mendebaleko euskararekin ala erdialdekoarekin?

Arloz arlo egingo dut ezaugarrien laburbilpena, kasu bakoitzean mendebaleko garbi diren Eibar aldeko hizkeretara hurbiltzen duten ezaugarriak eta erdialdekoetara hurbiltzen dituztenak ekarriz,⁴ bi indar horien arteko dialektikan mugitzen da Elgoibarko euskara, eta indar horien arteko bat nabarmen nagusituz gero, bage-nuke Elgoibarko euskararen kokapen dialektologiko zehatza.

Gatozen, bada, ezaugarriak aztertzeraz, eta horietako zer indar nagusitzen den egiaztatzeraz (bietakoren bat nagusitzen baldin bada behintzat).

² Deba ibarraren hegoalderagoko beste inguru batzuetan, muga markatua dago Oñati eta Legazpia artean, eta leunxeagoa (Larrañaga 1998: 5), Zumarraga-Urretxu eta Antzuola-Bergara artean, zeren Antzuolara eta Bergara sartzten baitira erdialdeko zenbait ezaugarri; haietan ez bezala, edo leunago behintzat, mailakatze bat gertatzen da azterkizun dudan euskalki-muga honetan: Ermua, Eibar eta Soraluzeko hizkera mendebaleko «garbi» jo daitezkeenetatik hasi (mendebalekotzat hartu izan diren ezaugarri asko eta asko betetzen dira Ermua-Eibar-Soraluze inguruan) eta erdialdeko hizkera «garbi»etan (Deba eta, areago, Itziar) amaitu dut mailakatzea: pixkana-pixkana goaz euskalki batetik besterako igarotze horretan, Eibar-Elgoibar-Mendaro-Mutriku-Deba-Itziar kate horretan. Igarotze mailakatu hori ilustratzeko, herri horietako ezaugarriak ekarri ditut hona.

³ Eibarko hizkera oso ondo ezaugarrituta dago, eta bibliografia-iturrietara jo dut hango hizkerako datuak jasotzeko; Elgoibartik ibarrean beheragoko hizkeretan, berriz, batez ere bertako hiztunengana jo behar izan dut.

⁴ Basaurik eta Sarasuak (2003: 19) diote mendebaleko euskalkiaren markatzat hartutako 33 ezaugarritatik 31 betetzen direla Eibarren.

1.1. Ezaugarri fonologikoak

Fonologiaren arloan, ezaugarri hauek partekatzen ditu Elgoibarko euskarak, oro har, mendebalarekin, eta, hurbilagoko erreferente zehatzago bat hartuz, mendebaleko garbi diren Eibar aldeko hizkerekin:⁵

- *-a + a > -ia: loria, alabia, gonia...*
- *-e > -a: lora, andra, landara, altara, laba...*
- Txistukari frikarietan eta afrikatuetan, oposizioaren neutralizazioa.
- *a > e / i, u (C)__: ikesi, uezaba, siketu, izen (<izan), bihetza, i(g)uel...* betiere hitz-barruan.
- Soinu frikariak sandhietan: *esan zaban, hil zan, ze(r) zan hori?, ahal zabana...* batez ere.
- *-i + V arteko <x>: ogixa, zatixa, zelaixetan...*
- *-e > -a / __R: edar, baztar, txarri, izardi...* (baina ez Eibarren bezain sarri: **bardin, *barri*).
- *-AI- > -EI-: geiztua, geizki, geiñera...*
- *-Z + J- > -TX- aditzetan: etxako jausi, etxaukan bildurrik...*
- *L > D: bedarra, idarra, zidarra...*

Hona, berriz, Elgoibarko euskara mendebaleko hizkeretatik urruntzen eta Erdialdeko hizkeretara hurbiltzen duten ezaugarriak:

- *a > e / i, u (C)__: laguna, harrixa...*, eta ez **lagune, *harrixe ...* izenaren flexioan.
- *f*-rekin batera *p: apari, praillia, perixia...*
- *-AIÑ* eta ez **-AN: ezpañ, zaiñ, gaiñ, labaiñ...* eta ez Eibar eta Soraluzeiko **ezpan, *zan, *gan, *laban...*
- *-INDD-*, *-ILDD-* soinu-kateak badira, baina Eibar inguruko aldean indargalduta daudela esan behar: *indar, beldur, hilda...* gehiagotan aldaera palatalizatuak baino.
- Ez da gauzatu mendebaleko arau hau: *Vj + z, tz > V + x, tx: haize, haritz, bakoitz, gaitzizen...* eta ez **haixe, *haretx, *bakotx, *gatzizen...*
- *D > R: biria, ero, abaria, ostikaria...*

1.2. Izenaren inguruko ezaugarri morfologikoak

Izenaren jokoan, ezaugarri hauek partekatzen ditu Elgoibarko euskarak, oro har, mendebalarekin, eta, zehatzago hitz eginda, mendebaleko garbi diren Eibar aldeko hizkerekin:

- Hurbiltze adlatiboko *-rutz* atzizkia: *etxerutz, horrutz, harutz...*

⁵ Berezi ki aipatu ditut hemen Debaerdikotzat jotzen diren Eibar aldeko hizkerak (Eibar, Ermua, Elgeta eta Soraluze, Eibar ardaztat hartuz haiekin egin baitut konparazio estuena; horrek ez du esan nahi, ordea, ez dugunik Debagoieneko hizkerekin ezaugarri komunik, ez eta gutxiagorik ere; ezaugarri dezente daude Deba ibar osoari dagozkionak (ikus, besteak beste, Zuazo & Badihardugu 2002 eta Zuazo 1999).

- Ezker-eskuineko erakuslea erabiltzen da: *hau semiau, hori etxiori, haura gizona...*
- Erakusleek erro bera dute singularrean eta pluralean (azentuak bakarrik bereizten ditu): *etxe honetan, horretan, haretan...* Ez da erabiltzen **hauetan, *horietan, *haietan* gisakorik.
- *Neuk, zeuk* erako izenordain indartuak: ez da **neronek* erakoa erabiltzen.
- -TXO atzizki txikigarria erabiltzen da, eta ez erdialderagoko *-XE.
- Izenaren osteko *bi* zenbatzailea ere erabiltzen da: *etxe bi, herri bi...*

Hona, berriz, Elgoibarko euskara mendebaleko hizkeretatik urruntzen eta, ondorioz, erdialdeko hizkeretara hurbiltzen duten ezaugarriak:

- Ez da erabiltzen sozietiboko -gaz atzizkia: -kin bakarrik ezagutzen da.
- Ez da erabiltzen destinatiboko -endako atzizkia: -tzat/-tzako bakarrik ezagutzen dira: *amantzat, aittantzako, alabantzat...* baina ez **amandako, *alabandako...*
- -AN espletiboa erabiltzen da -K amaiera duten atzizkietan: *etxetikan, handikan, horregatikan, ogirikan, ez daukat etortzerikan...*
- HAURA erakuslea erabiltzen da, eta ez mendebaleragoko HA.
- -ZIO atzizkia erabiltzen da hitz maileguzko eta eratorrietan, eta ez *-ZIÑO.
- Adberbioetan ez da -N amaiera erabiltzen: *zela* (eta ez **zelan*), *holaxe* (eta ez **holantxe...*).
- [EDO + galdetzailea] erako izenordainak indargalduta daude: *edozein, edozer* hedatuak bai, baina ez mendebaleko **edonun, *edonungo, *edonora...*
- [galdetzailea + EDO + galdetzailea] egiturak indargalduta: ez dira erabiltzen **nonor (nor edo nor), *nonoren (nor edo noren)...* Salbuespenen bat edo beste bai: *nora-nora* (< *nora edo nora?*), eta zabalduak diren *noiz edo noiz, nun edo nun*.
- Ez da erabiltzen BARIK postposizioa: *dirurik bage/be*, eta ez **diru barik*.

1.3. Aditzaren inguruko ezaugarri morfologikoak

Ezaugarri hauek partekatzen ditu Elgoibarko euskarak, oro har, mendebalarekin:

- EGIN erroa ahalerako, subjuntiboko eta aginterazko aditzetan: *ekarri (eg)ik, erosi daixen, egin neike...*
- -z pluralgilea: *dauaz, diodaz, dioz, dakidaz...*
- 2. pertsona pluraleko -(i)e: *dittue, dakixe, zinakie, leukie...* Nahiz ez beti (*zerate/*zarie, zabizte/*zabizie*).
- EDUN erroan, -o-: *dot, dozu...* (Altzola auzoan, baina, *det, dezu...*).
- IZAN erroan, -a-: *gara, zara...*, baina baita -e-dunak ere (*gera, zera...*).
- Nor-Nori paradigmán j-: *jausi jata, etorri jako...*
- EDUN-en hitanoan, j-: *esan juat, ekarri jok...*
- N-N-N hitanoan, j-: *eman jauat, esan jan...*
- JARDUN aditzaren forma trinkoak erabiltzen dira: *dihardut, niharduan...*
- ERTEN, IXO erabilera iragankorrean: *erten dot, ixo dozu...*
- Zenbait aditzen erregimen bereziak: *damutu jata, hasarrau jako...*
- -AU partizipio-amaiera maileguzko -ado aditzetan: *kantsau, preparau...*
- -I(D)U partizipio-amaiera maileguzko -ido aditzetan: *eskribidu, aburridu...*

- -TZEN amaierak -N partizipioko aditzetan: *jakitzen, jardutzen, entzutzen...*
- Aditz faktitiboak -TU ERAGIN: *Liburua erosi eragin diot alabari.*

Hona, berriz, Elgoibarko euskara mendebaleko hizkeretatik urruntzen eta erdialdeko hizkeretara hurbilarazten duten ezaugarriak:

- ARI IZAN ere erabiltzen da (*jardun*-ekin batera...).
- Iraganeko 3. pertsona ez da \emptyset -, z- baizik: *esan zaban, erosi zeбен, za(g)uan...* eta ez **esan eban, *erosi eben, *eguan...*
- Mendebalean baino pluralgile aukera handiagoa dago: -z-rekin batera, *daude/daure, -it-* mendebaleko hizkeretan baino gehixeago...
- Aditz-izenetan ez da erabiltzen Debagoieneko -etan: *apurtzen/apurketan*.
- Nor-Nori paradigmak, iraganean, *zit-* hasierako formak ere erabiltzen dira: *zitzakon, zitzakun...*
- Nor-Nori-Nork paradigmak ez da erabiltzen EUTSI erroa: *esan dio, diot, nion...* eta ez Eibarko **detsa, *detsat, *netsan*, ez eta Soraluzeko **dotxa, *dotxat, *notxan...*
- JOAN aditzean, erdialdera egiten duten formak: *nixe, dixe...* eta ez **noia, *doia...*
- -AU partizipio-amaiera euskal jatorriko aditz batzuetan ere: *hasarrau, aukerau, aixkirau, ingurau...*
- Ez dira -ITTU partizipio-amaierak erabiltzen: *hoztu, belztu, hustu...* eta ez **hoztzittu, *beltzittu, *hutsittu...*
- Ez da erabiltzen mendebaleko -TZEN aditz-izena mugimenduko aditzetan: *Ogixa erostera juan da*, eta ez, besteak beste, Debagoieneko **Ogixa erosten juan da*.
- Ez da erabiltzen mendebaleko -TUTEN/-DUTEN aditz-izena: *aburritzen, hartzen...* eta ez **aburriduten, *hartuten...*
- ESAN aditzaren forma trinkoa *-IO-, eta ez *-IÑO-: *hala dio, jio, jiu...* eta ez **diño, *jiñok, *jiñuan...* gisakorik.

1.4. Ezaugarri sintaktikoak

Ezaugarri hauek partekatzen ditu Elgoibarko euskarak mendebaleko garbi diren Eibar aldeko hizkerekin:

- Perpaus osagarrietan -NA atzizkia: *Horixe etorriko dana!*
- BARREN lokailua erabiltzen da, Debaerdiko herrietan bezala.
- EDO-rekin batera, ALA juntagailua ere erabiltzen da.
- Kontzesio-perpausetako BAIÑA menderagailu enklitikoak erabiltzen da.
- -TU ORDUKO menderagailuaren aurrekotasunezko balioa: *eguna zabaldu orduko, mendixa kazariz beteta egoten da.*
- -TU OSTIAN menderagailua erabiltzen da.
- -TZIARREN menderagailuak bi balio izan ditzake, helburuzkoa eta kausazkoa.
- -TZIAGATIK menderagailuak bi balio izan ditzake, kausazkoa eta helburuzkoa.
- Debaerdikoan (Bergara aldean) ezaguna den -TUANIAN menderagailua erabiltzen da: *Hartu guardasola, eurixa egiñanian ere* (\equiv euria egiten badu ere).

- -TZE ALDERA menderagailua erabiltzen da, helburuzkoen mota bat osatzeko.
- Mendebaleko BEHIÑEPEIÑ (*behinik behin*) lokailua erabiltzen da.
- Mendebaleko OSTIAN eta OSTONTZIAN lokailuak erabiltzen dira.

Hona, berriz, Elgoibarko euskara mendebaleko hizkeretatik urruntzen eta erdialdeko hizkeretara hurbiltzen duten ezaugarriak:

- Baldintza-perpausetan BALDIÑ lokailua ere erabiltzen da (hautazkoa da).
- NOLA ... hutsuneagan -EN kausazko perpausetan, ZELA-rekin batera.
- Konparazio-perpausetan, mendebalean arrotzak diren BEZELA eta BEZELAKO erabiltzen dira (MODUAN/MODUKO-rekin batera).
- Ez da LEGEZ postposizio konparaziozkoa erabiltzen.
- Ez da LAKO postposizio konparaziozkoa erabiltzen.
- *Bai-ez* erako galderak egiteko AL partikula ere erabiltzen da.
- Ez da erabiltzen aurkaritzako BAIÑO juntagailua (*baizik*-en baliokidea): **Hori eztoz nik eñ, Mirenek baiño*.
- Ez dira ezagunak *etorri dator* gisako egitura enfatikoak.
- ERE lokailua aldaera horretan erabiltzen da Elgoibarren, eta ez Eibar aldeko BE aldaeran.

1.5. Lexikoa eta aldaerak

Jakina den bezala, hiztegiaren eta aldaeren arloa oso zabala da, eta hemen, labur beharrez, hitz-sailak eta hitz esanguratsuenak bakarrik hartuko ditut aintzat.

Hona, hasteko, Elgoibarko euskarak oro har mendebalarekin eta, zehatzago hitz eginda, Debaerdiko hizkerekin partekatzen dituen item lexikalak eta aldaerak:

- Item lexikalak: asteko egunak (*martitzen, eguasten, eguen, barixaku, zapatu, domeka*), *abade, amaitu, antxixika, apurtu, armozu, artaxiak, batu, berba, berba egiñ, bihar* ('lana'), *berakatzu, ei, eskuma, eztei, gorantziak, gatzatu, ganora, higuñ, ixutu, jaurti, jausi, karu, lantzian behiñ, korta, kantsau, oratu, ortu, odoloste, urriñ, zill...*
- Aldaerak: *ardau, sardau, barre, burdi, ete, gitxi, gizur, eruan, narru, urten, ugarixo...*

Hona, berriz, mendebalarekin barik erdialdearekin partekatzen dituenak:

- Item lexikalak: *laga* (eta ez *itxi*), *bukatu, eskubi, esnatu, faborez* (*mesedez eta faborez* gisako esamoldeetan), *urruti* (eta ez *urriñ*), *nahi izan* (eta ez *gura izan*), *saltaka, zaiñ* (eta ez *gatx*), *mingaiñ, guraizak, hitz, hitz egiñ, heldu, lan, ilbeltza, otsailla, pixka* (*ba*)*t, pareta, damutu, triku, noizian behiñ, aurrena, anai* (eta ez *neba*), *hankautsik* (eta ez *ortozik*), *simaur* (eta ez *sats*), *urruti* (eta ez *urriñ*), *buelta* (eta ez *ostera*), *azkar/bizkor* (eta ez *ariñ*)...
- Aldaerak: *ille, iltze, iriñ, beltz, berdin, berri, berriz, eman, ezpaiñ, adberdioetako -ki* (*edarki/ederki, poliki, gaizki*), *etzan, iritzi* (eta ez *eritxi*), *premixa* (eta ez *premiña*), *soro, zaiñ...*

Zerrenda hauek ez dute esan nahi, kasu jakin bakoitzean, item edo aldaera jakin bakoitzean, alde batera edo bestera egiten duenik Elgoibarko euskarak: zenbai-

tetan, bistan den bezala, bietariko aukera egiten da, bietariko hitzak eta aldaerak erabiltzen dira, elkarren lehian: *eskumaleskubi, lantzian behiñ / noizian behiñ, moduan/ bezela, antxitxika/saltaka, kirikixo/triku, artaxiak/guraizak, berbal/hitz...* Halako kasuez ohartzeko, ikus beharxeago prestatu ditudan taulak (+ eta – ikurrak, biak, agertzen dituztenak dira Elgoibarren bietara erabiltzen direnak), edo, bestela, Makazaga (2007) laneko seigarren kapitulua, hiztegiari dagokiona.

2. Elgoibarko euskara Debabarreneko batzuekin alderatzen

Ikus dezagun orain, tauletan, goiko ezaugarri horiek nola betetzen diren inguruko herrietan: horrela ohartuko gara non amaitzen den ezaugarri baten esparru geografikoa eta non hasten den haren osagarria den ezaugarriaren esparrua; ezaugarri bakoitzari dagokion isoglosa bereizi ahal izango dugu era horretara.

Hego-mendebaldera Eibar hartu dut, eta Ipar-ekialdera, Mendaro, Mutriku eta Deba.

Hona hemen, bada, ezaugarrien taulak arloz arlo sailkatuak.⁶

⁶ Ezertan hasi aurretik, ezaugarrien taulak egoki interpretatu ahal izateko ohar batzuk egin nahi ditut.

- a) Koherentzia gordetzeko, mendebaleko hizkeren ikuspuntutik planteatu ditut ondorengo taula hauek; zer esan nahi dut horrekin? Bada, mendebaleko ezaugarriak hartu ditudala erreferententzat, eta erdialdeko ezaugarriak direnean Elgoibarren erabiltzen direnak, horiek itzulikatu, eta haietako bakoitzari dagokion mendebaleko ezaugarri osagarria ezarri dut lehenbiziko, eta parentesi artean, erdialdekoa); hortik dator ezaugarri batzuen ezezko forma («-AN espletiborik gabeko formak bakarrik»; «ARI IZAN aditzik eza (*jardun...*)»; «JOAN aditzean, erdialdeko formarik eza: *nijua, nixe...* motakoak»). Era horretara, ezaugarriei dagokien ezkerreko zutabea, beti ezarri dut hasieran mendebaleko ezaugarria, eta bigarrenik eta parentesi artean, erdialdekoa: hartara, zeinu bakoitzak, (+) eta (-) zeinuek, beti gauza bera adieraziko dute: (+) zeinua (+ mendebaleko) izango litzateke, eta (-) zeinua, (- mendebaleko).
- b) Batzuetan, gorago esan bezala, bietariko ezaugarriak egokitzen dira hizkera jakin batean (+/- eta -/+ markatu dut halakoetan); horietan, lehentasunak markatu nahi izan ditut, zeinuen hurrenkeraren bitartez (lehenbizi markatzen dudana zeinua bigarrenari nagusitzen zaio maiztasunean; zeinuren bat parentesi artean jartzen dudanean, esan nahi du indar handiegirik ez duela ezaugarri horrek.

Iruditzen zait (+) eta (-) zeinuekin nahiko argi ikusten direla ezaugarrien isoglosak: Eibarko euskaren eta Debabarrenekoen artean bada isoglosa-mordoxka bat (Eibarkoan, guztietan (+), eta (-) gainerakoetan); Eibar, Elgoibar eta Mendaro elkarrekin doazan kasu dezentere badira (herri hauetan (+), eta Mutriku eta Deban (-)), eta isoglosa horiek Mutrikuko auzo den Astigarribia ere hartuko lukete mendebalekoen barruan; azkenik, Deba Debabarreneko gainerako herrietatik aparte geratzen den kasuak ditugu (Deba (-), eta gainerakoak (+)); azken kasu horietan, Debak erdialdeko hizkerak bezala jokatzen du, eta gainerako herriek, mendebaleko bezala. Azterketa honetan Itziar sartu izan banu, hor ere isoglosa batzuk izango lirarekeela iruditzen zait, Debaren eta Itziarren artean, mendebaleko ezaugarriak Debara bai baina Itziarrera iristen ez diren kasuetan (adibidez, -z pluralgilearena: Deba *dioz* / Itziar *dizko*).

2.1. Ezaugarri fonologikoak Debabarrenean

Ezaugarriak	Eibar	Elgoibar	Mendaro	Mutriku	Deba
-a + a > -ia: <i>loria, alabia, gonia...</i>	+	+	+	+	+
-e > -a: <i>andra, laba, lora, landara, al-tara...</i>	+	+	+	+	+/-
Txistukari frikarietan eta afrikatuetan, oposizioaren neutralizazioa.	+	+	+	+	+
a > e / i, u (C)__: <i>ikesi, uezaba, siketu, izen...</i>	+	+	+	+	-
Soinu frikariak sandhietan: <i>esan zaban, hil zan, ze(r) zan hori?</i>	+	+	+	-/+	-
-i + V arteko <x>: <i>ogixa, zatixa, zelaixetan...</i>	+	+	+	+	+
-e > -a / __R: <i>edar, baztar, txarri, izardi...</i>	+	+/(-)	+/(-)	+/(-)	+/-
-AI- > -EI-: <i>geiztua, geizki, geñera...</i>	+	+	+	-	-
-Z + J- > -TX- aditzetan: <i>etxako jausi, etxaukan...</i>	+	+	+	-	-
L > D: <i>bedarra, idarra, zidarra...</i>	+	+	+	+	-
a > e / i, u (C)__: <i>lagune, harrixe...</i>	-	-	-	-	-
f-dunak bakarrik (p-dunik ez: <i>apari, praillia, perixia</i>)	+	-	-	-	-
-AN, eta ez -AIÑ: <i>ezpan, zan, gan, laban...</i>	+	-	-	-	-
-INDD-, -ILDD- soinu-kate palatalak.	+	-/+	-/+	+	-
Vj + z, tz > V + x, tx: <i>baixe, haretx, bakotx...</i>	+	-	-	-	-
D > R: <i>biria, ero, abaria, ostikaria...</i>	+	+	+	+	+/-

2.2. Izenaren morfologiaren ezaugarriak Debabarrenean

Gatozen gauza bera egitera izenaren morfologiako ezaugarriekin.

Ezaugarriak	Eibar	Elgoibar	Mendaro	Mutriku	Deba
Hurbilte adlatiboko <i>-rutz</i> : <i>etxerutz</i> , <i>horrutz</i> ...	+	+	+	+	-
Ezker-eskuineko erakuslea erabiltzen da: <i>hau semiau</i> , <i>hori etxiori</i> ...	+	+	+	-/+	-
Erakusleek erro bera singular nahiz pluralean	+	+	+	+	-
<i>Neuk</i> erako izenordain indartuak (vs. <i>neronek</i> erakoak)	+	+	+	+	+
<i>-TXO</i> atzizki txikigarria (vs. <i>-XE</i>)	+	+	+	+	+/-
Izenaren osteko <i>bi</i> zenbatzailea erabiltzen da: <i>etxe bi</i> , <i>herri bi</i> ...	+	+	+	-	-
Soziatiboko <i>-gaz</i> atzizkia	+	-	-	-	-
Destinatiboko <i>-endako</i> atzizkia	+	-	-	-	-
<i>-AN</i> espletiborik gabeko formak bakarrik <i>-K</i> amaierako atzizkietan	+	-	-	-	-
HA erakuslea (ez HAURA)	+	-	-	-	-
<i>-ZIÑO</i> atzizkia (vs. <i>-ZIO</i>)	+	-	-	-	-
Adberbioetako <i>-N</i> amaiera: <i>zelan</i> , <i>bolan</i> ...	+	-	-	-	-
[EDO + galdetzailea] erako izenordainak: <i>edonun</i> , <i>edonundik</i> ...	+	-/+	-/+	+	-
[galdetzailea + EDO + galdetzailea] egiturak: <i>nonor</i> , <i>nonoren</i> ...	+	-/+	-/+	+	-
BARIK postposizioa	+	-	-	-	-

2.3. Aditzaren morfologiaren ezaugarriak Debarrean

Ezaugarriak	Eibar	Elgoibar	Mendaro	Mutriku	Deba
EGIN erroa ahaleran, subjuntiboan eta aginteran	+	+	+	+	-/+
Nor-Nori-n, <i>zit-</i> hasierako formarik ez iraganean: oraina + <i>-n: jatan, zatan</i>	+	+/-	+/-	+	-
ARI IZAN aditzik eza (<i>jardun...</i>)	+	+/-	+/-	+	-
Iraganeko 3. pertsona <i>ø-</i>	+	-	-	-	-
-z pluralgilea	+	+	+	+/- ⁷	-/+
pluralgile aukera txikiagoa (+) / handiagoa (-)	+	-	-	-	-
EDUN erroan, <i>-o-: dot, dozu...</i>	+	+/-	-	-	-
IZAN erroan <i>-a-: gara, zara...</i>	+	+/-	-	-	-
N-N-N EUTSI: <i>detsa, dotsa, dotxa...</i>	+	-	-	-	-
Nor-Nori paradigmak, <i>j-: jausi jata, etorri jato...</i>	+	+	+	-	-
EDUN-en hitanoan, <i>j-: esan juat, eka- rri jok...</i>	+	+	+	-	-
N-N-N hitanoan, <i>j-: eman jauat, esan jan...</i> motakoak	+	+	+	-	-
Aditz trinkoen hitanoan <i>j-</i>	+	+/- ⁸	+/-	-	-
2. pertsona pluraleko <i>-(i)e: dittue, da- kixe, ziñakie, leukie...</i>	+	+/-	+/-	-/+	-
JARDUN aditzaren forma trinkoak erabiltzen dira: <i>dibardut, niharduan...</i>	+	+	+	+	-
ERTEN, IXO erabilera iragankorrean: <i>erten dot, ixo dozu...</i>	+	+	+	+	+
Aditz batzuen erregimen bereziak: <i>damutu jata, hasarrau jato, zorau jato...</i>	+	+	+	-	-
-AU partizipio-amaiera maileguzko <i>-ado</i> aditzetan: <i>kantsau, preparau...</i>	+	+	+	+	+
-ATU partizipio-amaiera euskal ja- torriko aditzetan: <i>zorau, hasarrau, auke- rau, aixkirau...</i>	+	+/-	+/-	+/-	+/-

⁷ Mutriku oso gutxi erabiltzen da pluralgilea; erabiltzekotan, hori bai, *-z* erabiltzen da nagusiki.

⁸ *D-* ere erabiltzen da: *daok, dabik...*

Ezaugarriak	Eibar	Elgoibar	Mendaro	Mutriku	Deba
-I(D)U partizipio-amaiera maileguzko -ido aditzetan: <i>eskribidu, aburridu...</i>	+	+/(-)	-	-	-
-TZEN amaierak -N partizipioko aditzetan: <i>jakitzen, jardutzen...</i>	+	+	+	+	-
Aditz-izenetan -etan atzizkia: <i>apurketan...</i>	-	-	-	-	-
Aditz faktitiboak -TU ERAGIN: <i>liburua erosi erain diot.</i>	+	+	+	+	+
JOAN aditzean, erdialdeko formarik eza: <i>nijua, nixe...</i>	+	-	-	-	-
-ITTU partizipio-amaierak: <i>hotzittu, beltzittu, buzsittu...</i>	+	-	-	+	-
-TZEN aditz-izena mugimenduko aditzetan: <i>ogixa erosten jua</i>	-	-	-	-	-
Mendebaleko -TUTEN/-DUTEN aditz-izena	-/(+) ⁹	-	-	-	-
ESAN aditzaren forma trinkoa: *-IÑO- (vs. *-IO-)	+	-	-	-	-

2.4. Ezaugarri sintaktikoak Debarrenean

Ezaugarriak	Eibar	Elgoibar	Mendaro	Mutriku	Deba
BARREN lokailua erabiltzen da	+	+	+	-	-
EDO-rekin batera, ALA juntagailua ere bai	+	+	+	+/-	-
Kontzesio-perpausetako BAIÑA enklitiko	+	+	+	+	+
-TU ORDUKO-ren aurrekotasunezko balioa:	+	+	+	+	-
-TU OSTIAN	+	+	+	-	-
-TZIARREN-ek helburu- eta kausa-balioak	+	+	+	+	-

⁹ *Ahaztutzen* omen da Eibarren salbuespen bakarra: ikus Sarasua, Agirrebeña & Zenarruzabeitia (2005: 253).

Ezaugarriak	Eibar	Elgoibar	Mendaro	Mutriku	Deba
-TZIAGATIK-ek kausa- eta helburu-balioak.	+	+	+	+	-
-TUANIAN menderagailu baldintzazkoa	-	+	-	-	-
-TZE ALDERA menderagailua	+	+	+	+	+
BEHIÑEPEIÑ lokailua	+	+	+	+/-	-
OSTIAN lokailua	+	+	+	-	-
OSTONTZIAN lokailua	+	+	+	+	-
Baldintza-perpausetan BALDIÑ lokailurik ez	+	-	-	-	-
NOLA ...-EN formarik ez kausazko perpausetan (ZELA bakarrik).	+	-	-	-	-
BEZELA eta BEZELAKO konparaziozkozik eza	+	- ¹⁰	-	-	-
LEGEZ konparaziozkoak osatzeko postposizioa	+	-	-	-	-
LAKO konparaziozkoak osatzeko postposizioa	+	-	-	-	-
Galderatako AL partikularik eza	+	-	-	-	-
BAIÑO juntagailua (<i>baizik</i> -en balio-kidea).	+	-	-	-	-
<i>Etorri dator</i> gisako egitura enfati-koak.	+	-	-	-	-
BE(RE) lokailu-aldaera erabiltzen da (eta ez ERE)	+	-	-	-	-

¹⁰ MODUAN eta MODUKO ere erabiltzen dira Elgoibarren, Mendaron eta Mutriku.

2.5. Item lexikalak eta aldaerak Debabarrenean

Item lexikalak

Item lexikalak	Eibar	Elgoibar	Mendaro	Mutriku	Deba
abade (vs. apaiz) ¹¹	+	+	+	+	-/(+)
amaittu ¹² (vs. bukatu)	+	+/(-)	+/-	+/-	+
aittona (vs. aittitta)	+/-	-	-	+	-
aittajaan (vs. aittitta)	(+)	-	-	-	-
amona (vs. amama)	+/-	-	-	+	-
amandre (vs. amama)	+	-	-	-	-
antxixika (vs. saltaka)	+	+/-	-	-	-
apur (vs. pixka bat)	+	-/(+)	-	-	-
apurtu	+	+	+	+	+
Aratuztiak (vs. Karnabalak)	+	-	-	+	-
ardi (vs. arkakuso)	+/-	-	-	-	-
armoza (vs. gosari)	+	+	+	+	+/-
artazixak (vs. guraizak)	+	+/-	-	-	-
barixaku (vs. ostiral)	+	+	+	+	-
batu (vs. bildu)	+	+	+	+	-
begittandu (vs. iruditu)	+	+	+	+	-
berakatz (vs. baratxuri)	+	+	+	-	-
berba (vs. hitz)	+	+	+	-	-
berba egin (vs. hitz egin)	+	+/-	+/-	-	-
berrito (vs. berriz)	+	-/(+)	-	-	-
bider (vs. aldiz)	+	+/-	+/-	+/-	-
bihar (vs. lan)	+/(-)	+/-	-	-	-

¹¹ Item lexikaletan eta aldaeretan, bi aukera daude lehiari: aurrean ematen dudana da (+) markari dagokiona, eta parentesi artean ematen dudana, berriz, (-) markari dagokiona. Herriren batean bi formak agertzen badira, bi markak agertuko zaizkigu: antzeko maiztasunarekin erabiltzen badira, markak bakarrik agertuko dira, eta bietakoren bat nagusitzen bada, besteari dagokion marka parentesi artean eman dut. Adibide bat emateko: *berrito* (vs. *berriz*)-i dagokionez, Elgoibarren hau eman dut: -/(+). Horrek esan nahi du *berriz* (hau da, (-)) erabiltzen dela gehiago, *berrito*-ri dagokion marka (+) parentesi artean baitago.

¹² Herri guztietan baiezko emaitzak ematen dituzten kasuak ere erakustekoak direla iruditzen zait, hitz edo aldaera horien esparru geografikoa zedarriztatzeko besterik ez bada ere.

Item lexikalak	Eibar	Elgoibar	Mendaro	Mutriku	Deba
domeka (vs. jai)	+	+	+	+	-
drogan ibili	+	(+)	-	-	-
egusten (vs. asteazken)	+	+	+	+	-
eguen (vs. ostegun)	+	+	+	+	-
ei (vs. omen, emen)	+	+	+	+	-
emendau/amatau (vs. itzali)	+	+	+	-	-
eskaratz (vs. sukalde)	+	-	-	-	-
eskuma (vs. eskubi)	+	+/-	-	+	-
eskeko (vs. eskale)	+	+/-	-	-	-
etzun/etzin (vs. etzan)	+	-	-	-	-
eztei/eztegu (vs. boda)	+	+/-	+/-	-	-
febrero (vs. otsaila)	+	+/-	+/-	+/-	+/-
gaitzizen (vs. ezizen)	+	+	+	-	-
gaizto (vs. zaill)	+	+/-	-	-	-
ganora	+	+	+	+	+
garbatu (vs. damutu)	+/-	-	-	-	-
gatzatu (vs. mami)	+	+	+	+	+
gatx (vs. zaill)	+	-	-	-	-
gorantziak (vs. eskumiñ)	+	+	+	-	-
gura izan (vs. nahi izan)	+	-	-	-	-
hagiñ bakarrik (vs. hagiñ/hortz)	+	+	-	+	-
higiñ (vs. nazka)	+	+	+/-	-	-
horma (vs. pareta)	+	-	-	-	-
hurrian (vs. gertu, hurbill)	+	+	+	+	-/+
enero (vs. ilbeltz)	+	+/-	+/-	+/-	+/-
itxi (vs. laga)	+/-	-	-	-	-
itxuria	+	+	+	+	+
ixutu/ixotu (vs. piztu)	+	+	+	-	-
itzal/itzel (vs. demaseko)	+	+	+	+	-
jaurti (vs. bota)	+	+	+	-	-
jausi (vs. amilddu, erori)	+	+	+	-	-

Item lexikalak	Eibar	Elgoibar	Mendaro	Mutriku	Deba
kantsau (vs. nekatu)	+	+	+	+	+/-
karu (vs. garesti)	+	+	+	+	+/-
kerizpe (vs. itzal)	+	+	+	+	+
korta (vs. ukuillu)	+	+	+	+	+/-
kipula (vs. tipula)	+	+	+	+	+
kirikixo (vs. triku)	+	+/-	-	+	-
lantzian behiñ (vs. noizian behiñ)	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-
larregi (vs. gehixegi)	+	-/(+)	-	-	-
lehelengo (vs. aurren)	+	+/(-)	+/-	+/-	+/-
mesedez (vs. faborez)	+	+	+/-	+/-	-
miñ (vs. mingaiñ)	+	-	-	-	-
mitxilikote (vs. tximeleta)	+	+	+	-	-
neba (vs. anai)	-	-	-	-	-
odoloste (vs. odolki)	+	+	+	+	-
olgetan (vs. jolasian)	+	-	-	+/-	-
oratu (vs. heldu)	+	+/-	+/-	-	-
orri (vs. ostro)	+/-	-	-	-	-
ortozik (vs. hankautsik)	+	-	-	-	-
ortu (vs. baratze)	+	+	+	-	+/-
ostera (vs. buelta)	+	-	-	-	-
ostu (vs. lapurretan)	+	+/-	-	+	-
pastore (vs. artzai(n))	+/-	+/-	+/-	+/-	-
piku (vs. moko)	+	+	+/-	+/-	+/-
sats (vs. simaur)	+/-	-	-	-	-
pernill (vs. urdaiazpiko)	+/-	-	-	-	-
txar (vs. gaizto)	+	+/-	+/-	+/-	+/-
ugar/ubar (vs. herdoi)	+	+	+	+	+
ugazaba	+	+	-	-	-
urriñ (vs. urruti)	+	-/(+)	+/-	-	-
zapatu	+	+	+	+	+
zill (vs. zilbor)	+	+	+	+/-	-

Aldaerak

Aldaerak	Eibar	Elgoibar	Mendaro	Mutriku	Deba
*-ani > -aiñ (arrañ, usaiñ...)	+	+	+	+	+
-an: ezpan, zan, laban (vs. -aiñ)	+	-	-	-	-
-l->-d- (edur, idar...)	+	+	+	+	+
ahizta (vs. ahizpa)	+	+	+	+	+
ardau (vs. ardo)	+	+	+	+	-
atzamar (vs. atzapar)	+	+/-	+/-	-	-
baltz (vs. beltz)	+	-	-	-	-
barri (vs. berri)	+	-	-	-	-
bardin (vs. berdin)	+	-	-	-	-
barre (vs. parre)	+	+	+	+	-
burdi (vs. gurdi)	+	+	+	+	-
denpora (vs. denbora)	+	+	+	-	-
ebagi (vs. ebaki)	+	+	+	-	-
emon (vs. eman)	+	-	-	-	-
erabagi (vs. erabaki)	+	+	+	-	-
eruan (vs. eraman)	+	+	+/-	+/-	-
ete (vs. ote)	+	+	+	+	+
etzun/etzin (vs. etzan)	+/-	-	-	+	-
exegi/ixigi (vs. exeki)	+	+	+	+	-
gizur (vs. gezur)	+ ¹³	+	-	+	-
gitxi (vs. gutxi)	+	+	+	+	-
jentia (vs. jendia)	+	+/-	+/-	-	-
kipula (vs. tipula)	+	+	+	+	+
matraill (vs. masaill)	+	+	+	+	+
mustur (vs. mutur)	+	-	-	-	-
narru (vs. larru)	+	+	+	+	+
nasai (vs. lasai)	+	+/-	+/-	+/-	-
nor (vs. zein)	+/-	-	-	-	-

¹³ *guzur*.

Aldaerak	Eibar	Elgoibar	Mendaro	Mutriku	Deba
adberdioetan -to (vs. -ki)	+	-/(+)	-/(+)	-	-
premiña (vs. premixa)	+	-	-	-	-
solo (vs. soro)	+	-/+	-/+	+	-
txarri (vs. txerri)	+	+	+	+	+
ugarixo (vs. igel)	+	+	+/-	+	-
ule (vs. ille)	+	-	-	-	-
ultze (vs. iltze)	+	-	-	-	-
urten (vs. erten)	+	+/-	+	+/-	-
urun (vs. iriñ)	+	-	-	-	-
zentzuna	+	+	+	+	-
-tzu: zeintzuk, zertzuk...	+	+	+	+	-/+

3. Ondorioak

Arlo guztietako ezaugarri mordoxka bat izan dugu hizpide lan honetan, eta datuon nolabaiteko kuantifikazioa edo balioespina egitera nator azken atal honetan.

Lehen azpiatalean arloka eman ditudan 173 ezaugarrien artean (hitzak eta aldaerak barne) hau da Elgoibarko euskarak ematen duen emaitza:

Elgoibarko euskararen ezaugarriak

Ezaugarriak Arloka	Mendebalekoak	Erdialdekoak
Ezaugarri fonologikoak	10	6
Ezaugarri morfologikoak: izena	6	9
Ezaugarri morfologikoak: aditza	15	12
Ezaugarri sintaktikoak	12	9
Ezaugarri lexikoak: hitzak	34	31
Ezaugarri lexikoak: aldaerak	11	18

Jakina, ezaugarri guztiek ez dute erabilera eta garrantzi bera; ezin du sistematikoki gauzaten den arau fonologiko batek item lexiko batek duen garrantzia izan; hori argi dago. Ez eta ezaugarri sintaktiko edo aditz-ezaugarri batek, erabilera askoz mugatuagoa duen erro lexikal jakin batek baino. Horregatik egin dut ezaugarrien arloz arlokako kuantifikazioa.

A) Lehendabiziko ondorioa da Elgoibarren orekatu samartuta daudela bi in-darrak, Elgoibar mendebalarekin lotzen duena batetik, eta erdialdearekin lotzen duena bestetik; hizkuntzaren arlo guztietan ikusten dugu oreka hori. Ikusi berri dugun taulari begiratu bat ematea besterik ez dago.

B) Mendebaleko euskalkitik erdialdekora iragaitean, ez dago jauzi bortizik Debarrenean: era mailakatuan egiten da iragaite hori. Hauek lirateke aipatu mailakaztearen katebegiak, +mendebaleko eta +erdialdeko irizpidetzat hartuz:

(+MENDEB.) Eibar/Soraluze-Elgoibar-Mendaro-Mutriku-Deba-Itziar (+ERDIALD.)

Argi eta garbi esan daitekeen bezala Eibar eta Soraluzekoak mendebalekoak dira, berdintsu esan daiteke Itziarkoa erdialdekoa dela. Tarteko hizkera horietan, kate-mailan duten lekuaren arabera, euskalki bataren eta bestearen ezaugarri gehiago edo gutxiago dituzte: Debakoak (mendebaleko eragin batzuk izan arren) gehiago ditu erdialdekoak eta Elgoibarrek (eta berdintsu Mendarok), gehixeago mendebalekoak, nahiz erdialdeko hizkeren eragin nabariarekin.

Euskalkien arteko jauzi bortitzagoa dago, orografiak eta giza harremanek hala eraginda, Debaerdian (Antzuola-Bergara eta Zumarraga-Urretxu) eta batez ere Debaioinean (Oñati eta Legazpia-Zegama-Segura).¹⁴

C) Inguruko herrien artean, Elgoibarko hizkeratik hurbilenekoa Mendarokoa da, zalantzarik gabe (Astigarribia auzoko hizkerak ere, administrazioz Mutrikukoa izan arren, Mendarora egiten du ia erabat hizkuntzari dagokionez). Ezaugarri gutxi dira bi hizkerak bereizten dituztenak.¹⁵ Eta hizkera horiek dira Debarrenean mendebalekoekin lotura handiena dutenak, Mutriku eta, batez ere, Deba baino gehiago.

Ez da kasualitatea izango seguruenik Elgoibar eta Mendaro izatea hizkeren “bidegurutze” linguistiko honetako hizkera mendebalekoenak: bat dator datu hori erromatarren aurreko leinuen banaketa antzinakoarekin eta leinuen banaketa errespetatuz egin zen geroagoko elizbarrutien banaketarekin (Kalahorra eta Iruñea, x. mendetik 1862 urtera bitartekoa). Dakigun bezala, hor zegoen antzinako karistiarren eta bardularren arteko banaketa-lerroa, eta banaketa-lerro hori erabili zuen elizak antzinako elizbarrutiak antolatzeke: bai Elgoibar eta bai Elgoibarri zegokion Mendaroko Mendarozabal auzoa Kalahorrako elizbarrutikoak ziren, eta Mutriku eta Deba, eta, hurrenez hurren, haietara egiten zuten Mendaroko Azpilgoeta eta Garagartza auzoak, Iruñekoak.

Ezaugarri dezente legoke, eta pisuzkoak gainera, Elgoibar eta Mendaro mendebalekoarekin lotzea justifikatuko luketenak (ezaugarri horietatik ez gutxi bereizi egiten dituzte alde batetik Elgoibar eta Mendaro eta bestetik Mutriku eta Deba); hona horietako batzuk:

- Fonologian, -a + a > -ia (*loria, alabia, gonía*), -e > -a: (*lora, andra, landara*), -i + V arteko <x> (*ogixa, zatixa, zelaixetan*), -e > -a / __R (*edar, baztar*)...
- Izenaren morfologian, ezker-eskuineko erakuslea (*au semiau, ori etxióri*), izenaren osteko *bi* zenbatzailea (*etxe bi*), erakusle singularrek eta pluralek erro berebera izatea.

¹⁴ Zuazok (2000: 50) dio kokapen horretan gertatzen dela hizkeren arteko alderik handiena, ez bakarrik, gainera, arrazoi orografikoengatik, baita arrazoi ekonomikoengatik ere, Oñatik Gasteizekin zuen lotura handiagoagatik.

¹⁵ Aditz-forma gutxi batzuetan (Elgoibar: *dot, dau-deu, debe, esan zaban, harek esan jan, na(g)o, aburri(d)u* / Mendaro: *det, deu, deue, esan zauan, harek esan jian, no, aburrítu*) eta hitz eta aldaera zenbaitetan (Elgoibar: *izan-izen, eruan, higuñ, biharra-lana, artazixak-guraizak, mesedez, gizur* / Mendaro: *izan, eraman-eruan, higuñ-nazka, lana, guraizak, faborez, gezur*).

- Aditz-sistemaren parte nagusia mendebalekoa da: EGIN erroa, *-z* pluralgilea, 2. pertsona pluraleko *-(i)e*, EDUN erroan, *-o-* (Elgoibarren bakarrik), adizki zenbaitetako hasierako *j-*, JARDUN aditzaren forma trinkoak...
- Sintaxian, perpaus osagarrietako *-eNA* menderagailua, BARREN lokailua, *behiñepeiñ*, *ostian* eta *ostantzian* lokailuak, *-TZIARREN* eta *-TZIAGATIK* menderagailuen balio-bikoiztasuna...
- Hiztegia eta aldaeretan hainbat eta hainbat erro eta aldaera mendebaleko: *abade*, *apurtu*, *armozu*, *batu*, *ei*, *gatzatu*, *korta*, *ortu*, *odoloste*...

Gauzak aldatu egingo ziren, ordea, gerora. Lehenago hasita ere bai, Zuazok dioenez (2000b: 49), baina 1862an elizbarrutien banaketa berri baten ondorioz, Gasteizko elizbarrutiak hartzen ditu gaur egungo Arabako, Gipuzkoako eta Bizkaiko lurraldeak, eta hortik aurrera sendotu zen “euskara giputzaren nagusitasuna” —hala dio Zuazok (2000: 48)—, apaizen sermoien eta predikuen bidez, Deba ibar osoan.

Harrezkeroztiko erdialdeko hizkeren eta, garai modernoagoetan, euskara estandarren eraginez, Elgoibar mendebalarekin lotzen zuten ezaugarri batzuk indargaldu eta are desagertu ere egin dira, eta, goian ikusi dugun bezala, gaur egun badira Elgoibar erdialdearekin lotzen duten ezaugarri nahikotxo (ezaugarri horiek isoglosa dezentente ezartzen dituzte batetik Eibar-Soraluze eta bestetik Elgoibar-Mendaro artean); hona horietako batzuk:

- Fonologian, *f*-rekin batera *p*: (*apari*, *praillia*), *-INDD-*, *-ILDD-* soinu-kate palatalizatuen indargaltzea, [Vj + z, tz > V + x, tx] gertatu ez izana (*haize*, *haritz*/**haixe*, **haretx*)...
- Izenaren morfologian, *-gaz* eta *-endako* postposizioak ez erabiltzea, *-AN* espletiboa erabiltzea, *HA* erakuslea ez erabiltzea, *-ZIO* eta ez *-ZIÑO* erabiltzea, adberbioetan *-N* amaiera ez erabiltzea, *BARIK* postposizioa ez ezagutzea...
- Aditz-sistemaren parte handi bat mendebalekoa izanik ere, badira honetan ere Elgoibar eta Mendaro mendebaletik bereizten dituzten ezaugarriak: iraganeko 3. pertsona ez da *ø-*, *z-* baizik, *IZAN*-en erroa *-e-* (*zera*), Nor-Nori paradigmako *zit-* hasierako formak, Nor-Nori-Nork paradigmaman *EUTSI* erroa ez erabiltzea; horietaz gain, *ARI IZAN* erabiltzea, *ESAN* aditzaren forma trinkoa **-IO-* izatea, *JOAN* aditzean erdialdeko formak erabiltzea (*dixe*)...
- Sintaxian, baldintza-perpausetan *BALDIÑ* lokailua erabiltzea, *NOLA ...-en* egitura erabiltzea, konparaziozkoetan *BEZELA(KO)* erabiltzea, galderetako *AL* partikula, *ERE* lokailua (eta ez *BE*), *LEGEZ* eta *LAKO* ez ezagutzea...
- Hiztegia eta aldaeretan ere badira erdialdeko eragina erakusten duten hainbat hitz eta aldaera: *laga*, *bukatu*, *eskubi*, *esnatu*, *faborez*, *hitz egiñ*, *urruti*...

D) Bateko eta besteko ezaugarriak ikusi ditugu, eta iruditzen zait ez dagoela erabateko nagusitasuna alde batekoen edo bestekoen alde; seguruenik garai batean gauzak, ez ziren hala baina gaur egun oreka bat badagoela iruditzen zait lehen aipatu ditugun indarren artean, mendebaleko eta erdialdeko indarren artean. Gauzak horrela, ongi ulertzen ditut orain arteko dialektologoek Elgoibarko euskararekin izan dituzten zalantzak eta duda-mudak (ikus Makazaga 2007: 34-37): Elgoibarko euskara bizkaieraren barnean kokatzen zela, Elgoibarkoa bai baina Altzolakoa ez zela bizkaieran

kokatzen, bai Elgoibarkoa eta bai Altzolakoa gipuzkeran kokatzen zirela, bizkaiera Elgoibarren eta areago Eibarren hasten zela, eta abar eta abar.

Berrikiagotan, Koldo Zuazok berak ere berpiztu egin ditu Larramendiren, Azkueren eta Yrizarren zalantza historiko haiek, eta hark ere zalantzak izan ditu: izan ere, Zuazo (1998: 230) lanean Elgoibar eta Mendaro mendebaleko hizkeretan sartu zituen, eta hark aipatzen duen Debabarreneko “hiruki” horretatik (Elgoibar, Mendaro eta Mutrikuk osatzen duten hiruki horretatik), Mutriku bakarrik jo zuen tarteko hizkeratzat (ez bateko eta ez bestekotzat, baizik zubi-hizkeratzat). Geroago, lan horretan bertan, dio Elgoibar eta Mendaroko hizkerak sakonago aztertzeak ekarri diola erabakia aldatu beharra: Debabarreneko hiru hizkerak, Elgoibarkoa, Mendarokoa eta Mutrikukoa, ezin har daitezkeela ez euskalki batekotzat ez bestekotzat, bien “tarteko hizkeratzat” baizik (ik. Zuazo 2000: 47).

Gaur egungo datuen arabera, ados nago Zuazoren azken ondorio horrekin, eta halakotzat hartzen ditut nik ere hiruki honetako hizkerak; hark dioen bezala, hurbilago betiere mendebaleko hizkeretatik Elgoibarkoa eta Mendarokoa Mutrikukoa baino, eta, gaineratzen dut, hurbilxeago daude Elgoibarkoa eta Mendarokoa Eibar aldeko hizkeretatik erdialdekoetatik baino.

— Deba ibarrean barrena dagoena baino jauzi linguistiko handiagoa dago, zalantzarik gabe, batetik, Elgoibarren eta Markinaren artean, eta, bestetik, Elgoibarren eta Azkoitiaren artean. Oraingoz, eginkizun uzten dut hizkera hauekiko konparazioa, baina berri-emailei oharmenezko dialektologiari buruzko galdekizunak eginda, bi herriotako berri-emailei egindako elkarrizketak entzunda eta hizkera haien gainean egindako lanak kontsultatuta,¹⁶ argi geratzen da, kidekotasunak kidekotasun, hurbiltasun handiagoa duela Elgoibarko euskarak Eibarkoarekin eta are Mendarokoarekin, ezen ez Markinakoarekin (Zuazok Lea-Artibaiko azpieuskalkian sartzen duenarekin —2000: 71—) eta Azkoitiakoarekin: orografiak badu seguruenerik hor eragina, zeren eta, Deba ibarrean zehar gora eta behera batere mendetarik zeharkatu beharrik gabe ibil gaitzkeen bitartean, Markina eta Elgoibar bitartean Urkaregiko lepoa eta Azkoitia eta Elgoibar bitartean Azkaratekoa baititugu; horretaz gain, Elgoibarrek Deba ibarrarekin izan du mendeetan zehar harreman komertzial nagusia, Lea-Artibairekin eta Urolarekin izan duena baino handiagoa, Debatik itsasoz (Altzolan zehar) zetozen produktuak Deba ibarrera eta handik zehar Gaztela aldera eramaten baitziren, eta alderantzizko bidea egiten baitzuten beste salgai batzuek.

E) Azkenik, aipagarria da ez dudala bereizketa nabarmenik antzematen Elgoibarko auzoetako hizkeren artean; egia da Azkoitia aldera dauden baserri batzuetan (Azkarateko gainaren aldean dauden batzuetan) Azkoitiko hizkeraren eragina sumatzen dela eta Etxebarria aldera dauden batzuetan (Urkaregiko lepoaren aldean dauden batzuetan) Markina aldeko hizkeren “ukitu” bat nabaritzen dela (“toketxo” bat, berri-emaile batzuen esanetan), baina oro har ez dago desberdintasun aipagarriarik auzoen artean.

¹⁶ Hor dira, Markina-Xemeingo euskarari buruz, Baraiazarraren lana (1986) eta dezente lehenagoko Rollorena, eta, Azkoitiakoari buruz, Castillo, Romo & Giralte (2001), eta, nola ez, Yrizarren aditz-taulak (1991, 1992).

Nire iritziaz gain, berri-emaileena ere halaxe da: oharmentzeko dialektologian egiten diren galdera moten aurrean (“Zer desberdintasun dago Elgoibarko auzoetako hizkeren artean?”, “Nongo ukitua nabaritzen diozu zure auzoko euskarari?”, “Mendebaleko edo Erdialdeko hizkerekin du zerikusi handiagoa Elgoibarkoak?”...), nik azaldu bezalaxe erantzun digute elkarrizketatu guztiek.

Bibliografia

- Aranzadi Zientzia Elkartea, 1983-1990, *Euskalerriko Atlas Etnolinguistikoa* (2 liburuki), Aranzadi, Donostia.
- Areta, N., 2003, *Eibarko euskara: izen sintagmaren deklinabidea*, Deustuko Unibertsitatea, Bilbo.
- Arrieta, J. A., 1974, *Un estudio sobre el habla vasca de Motrico*, Deustuko Unibertsitateko lizentziatura-memoria argitaragabea.
- Aurrekoetxea, G., 1996, «Hizkerak banatzeko ezaugarriez», *ASJU* 30, 127-143.
- , 1997, «Ahozko testuak transkribatzeko irizpideak», *Uztaro* 23, 87-94.
- Basauri, S. eta A. Sarasua (koord.), 2003, *Eibarko hiztegi etnografikoa*, Eibarko Euskara Mintegia, Eibarko Udala, Eibar.
- Echaide, A. M., 1984, *Erizkizundi Irukoitza*, Iker 3, Euskaltzaindia, Bilbo.
- Elxepuru, J. M., 2005, *Bergara aldeko hiztegia. Leintz-Aramaio, Oñati eta Eibar inguruko berbekin osotuta*, Bergarako Udala, Bergara.
- Etxebarria, T., 1965-66, *Lexicón del euskera dialectal de Eibar* (= *Euskera* 10-11).
- Euskaltzaindia, 1987, *Orotariko Euskal Hiztegia*, Euskaltzaindia, Bilbo.
- Larrañaga, J., 1998, *Antzuolako euskara*, Antzuolako Udala, Antzuola.
- Makazaga, J. M., 2006, *Elgoibarko aditz-taulak*, Badihardugu Euskara Elkartea, Deba ibarra.
- , 2007, *Elgoibarko euskara: berbak, egiturak eta irakurgaiak*, Elgoibarko Udala, Elgoibar.
- , 2009, *Elgoibarko hizkera*, EHU-ko material argitaragabea.
- Mendebalde Euskera Alkartia, 1998, *Mendebaldeko euskeraren ekarria*, BBK, Bilbo.
- Michelena, L., 1981, «Lengua común y dialectos vascos», *ASJU* 15, 289-313.
- San Martin, J., 2000, «Toribio Etxebarriaren *Lexicón*-i gehigarriak», *Euskera* 43, 1001-1020.
- Sarasua, A., A. Agirrebeña eta L. Zenarruabeitia, 2005, *Eibarko euskara. Gure hizketaren doinu eta berbak*, Eibarko Udala.
- Txurruka, A. eta J. Urbietta, 2003, *Debako euskara*, Debako Ostolaza Kultur Elkartea, Deba.
- Yrizar, P., 1981, *Contribución a la dialectología de la lengua vasca* (2 liburuki), Gipuzkoako Aurrezki Kutxa Probintziala, Donostia.
- , 1991, *Morfología del verbo auxiliar guipuzcoano* (2 liburuki), Euskaltzaindia eta Kutxa, Donostia.
- , 1992, *Morfología del verbo auxiliar vizcaíno* (2 liburuki), Euskaltzaindia eta BBK, Bilbo.
- Zuazo, K., 1998, «Euskalkiak, gaur», *FLV* 78, 191-233.
- , 1999, *Deba ibarreko euskera*, Deba ibarreko udalak, Eibar.
- , 2000, «Debabarreneko euskara», in K. Zuazo (arg.), *Dialektologia gaiak*, EHU-Arabako Foru Aldundia, Vitoria-Gasteiz.
- , 2003, *Euskalkiak Herriaren lekukoak*, Elkar, Donostia.

—, 2006, *Deba ibarreko euskara. Dialektologia eta tokiko batua*, Badihardugu Euskara Elkartea, Eibar.

Zuazo, K. eta Badihardugu elkarteak, 2002, *Deba Ibarretik Euskararen Herrira*, Badihardugu, Deba ibarra.

Erabili ditudan webguneak:

Ahotsak proiektua: <<http://www.ahotsak.com>>.

Bergara aldeko hiztegia: <<http://www.bergarakoeuskara.net>>.

Eibarko Euseria: <<http://www.eibarko-euskara.com>>.